

Rozczarowania i obawy – nastroje społeczne na Ukrainie

Tomasz Piechal

Pod koniec 2014 roku dwie uznane kijowskie grupy socjologiczne – Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologiczny (KMIS) oraz Fundacja Demokratyczne Inicjatywy im. Ilka Kuczeriwa – przeprowadziły szerokie badania poświęcone nastrojom społecznym na Ukrainie. Ich rezultaty świadczą o narastającym rozczarowaniu społeczeństwa stanem państwa i działaniami podejmowanymi przez nowe władze. W powszechnej opinii, oprócz poprawy wizerunku Ukrainy na arenie międzynarodowej i wprowadzenia jasno określonego kierunku polityki zagranicznej nastawionej na zbliżenie z UE, sytuacja Ukrainy uległa pogorszeniu we wszystkich dziedzinach działania państwa. Badania KMIS-u przeprowadzone rok po wybuchu Euromajdanu potwierdzają, że dla dużej części Ukraińców antyrządowe protesty okazały się niewykorzystaną szansą na jakościową zmianę państwa. Największe niezadowolenie u badanych wywołuje brak reform, nieskuteczna walka z korupcją, pogorszenie sytuacji gospodarczej w kraju, a także brak pociągnięcia do odpowiedzialności osób zaangażowanych w represje wobec opozycji i tłumienie Euromajdanu. Co istotne, dla tej części społeczeństwa sytuacja zmierza do wybuchu kolejnej fali protestów, przy czym społeczna gotowość do wzięcia udziału w protestach wciąż utrzymuje się na wysokim poziomie.

Zmiany na gorsze

Na Ukrainie rośnie rozczarowanie spowodowane brakiem reform i pogarszającą się sytuacją gospodarczą – aż 94,2% badanych przez Demokratyczne Inicjatywy stwierdziło, że gospodarka Ukrainy jest w znacznie gorszym stanie niż rok wcześniej. Jednocześnie pogłębiający się kryzys jest coraz bardziej odczuwalny przez społeczeństwo – 84,3% respondentów zadeklarowało, że ich stan materialny uległ pogorszeniu. Powyższe nastroje są efektem dewaluacji hrywny (która w ciągu roku straciła połowę wartości), podwyżki cen, systematycznego wzrostu opłat komunalnych, a także czasowych wyłączeń dostaw energii elektrycznej na przełomie listopada i grudnia. Wszystkie te czynniki spowodowały odczuwalne przez społeczeństwo pogorszenie poziomu życia na Ukrainie. Według danych innej grupy badawczej, GFK Ukraine, która od 2000 roku regularnie publikuje wyniki comiesięcznych badań indeksu konsumpcji społeczeństwa (opinii na temat sytuacji materialnej i gospodarki państwa) w listopadzie 2014 roku osiągnął on najniższy poziom od czasów kryzysu z 2008 roku.

Zdecydowana większość Ukraińców nie dostrzega żadnych zmian jakościowych w państwie. Ich zdaniem większość palących problemów pozostała na tym samym poziomie, co przed Euromajdanem albo nawet uległa pogłębieniu. Według badań przeprowadzonych

przez Demokratyczne Inicjatywy aż 60% respondentów uznało, że na Ukrainie wzrosła przestępczość, co potwierdzają dane statystyczne publikowane przez Generalną Prokuraturę Ukrainy – w porównaniu z 2013 rokiem popełniono kilkakrotnie więcej ciężkich przestępstw oraz dokonano znacznie więcej włamań i aktów przemocy na przedstawicielach małego i średniego biznesu. Oprócz wzrostu poczucia zagrożenia, Ukraińcom towarzyszy rozczarowanie w stosunku do aparatu państwowego – 42,8% badanych stwierdziło, że w ciągu roku urzędnicy jeszcze częściej nie trzymają się litery prawa przy podejmowaniu decyzji. Dodatkowo, dla 49,5% uczestników badania na gorsze zmieniło się również podejście władz do obywateli.

Probiezmem zmian dla większości Ukraińców jest stan walki z korupcją. Ten palący dla Ukrainy problem pozostaje jednak wciąż bardziej w sferze dyskusji i obietnic politycznych aniżeli realnych działań. Tymczasem według badań KMIS-u dla 46,8% respondentów zniszczenie schematów korupcyjnych w kraju było jednym z głównych celów Euromajdanu. Jednak rok po jego wybuchu 47,3% społeczeństwa uważa, że korupcja jest na takim samym poziomie, a 31,8% – że wzrosła. Poprawę w tym obszarze dostrzegło tylko 4,8% badanych.

Kryzys zaufania do polityków i instytucji publicznych

Za głównych winnych obecnego stanu rzeczy uznawani są politycy, co znajduje odzwierciedlenie w wynikach badań Demokratycznych Inicjatyw. Poziom zaufania do polityków związanych z partiami rządzącymi utrzymuje się na niskim poziomie. Szczególnie niskie zaufanie społeczne mają m.in. Julia Tymoszenko (nie ufa jej 75,2% badanych), sekretarz Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ołeksandr Turczynow (62,2%), minister spraw wewnętrznych Arsen Awakow (61,6%), mer Kijowa Witalij Kliczko (58,8%) oraz były dowódca Samoobrony Majdanu, obecnie wiceprzewodniczący Rady Najwyższej Andrij Parubij (51,1%). Osobami, które cieszą się społecznym zaufaniem, są m.in. prezydent Petro Poroszenko (50,5% respondentów mu ufa) oraz mer Lwowa, lider partii Samopomoc, Andrij Sadowy (43,6%).

Pomimo dojścia do władzy polityków związanych z opozycją na Ukrainie trwa kryzys zaufania do instytucji publicznych. Zdecydowana większość społeczeństwa nie ufa parlamentowi (56,9% badanych), rządowi (54,2%) oraz władzy lokalnej (51,8%). Szczególnie niski kredyt zaufania mają organy odpowiadające za ochronę porządku prawnego – sądom nie ufa 80,6% respondentów, prokuraturze 75,2%, milicji 74,2%. Jedynymi instytucjami, które cieszą się zaufaniem większości społeczeństwa są: Cerkiew (64,5% badanych), armia (57,9%) oraz ukraińskie media (51,8%).

Reformy pod znakiem zapytania

Jednym z głównych źródeł utrzymującego się niskiego zaufania do instytucji publicznych i klasy politycznej jest ich niechęć do wprowadzania zmian strukturalnych. Jednocześnie niepokojącym zjawiskiem są nadmierne i roszczeniowe oczekiwania społeczne względem reform, a także niezrozumienie przez większość Ukraińców kosztów zmian. W dużej mierze jest to efekt niedostatecznej komunikacji pomiędzy społeczeństwem i władzami, które o części reform informują jedynie w populistycznych hasłach, a inne zmiany wprowadzają w mało transparentny sposób. W badaniach Demokratycznych Inicjatyw jedynie 10,3%

respondentów zadeklarowało, że są gotowi na wyrzeczenia trwające ponad rok. Jednocześnie 33,5% badanych stwierdziło, że dopuszcza możliwość czasowych problemów przez okres jednego roku. Brak gotowości do wyrzeczeń z powodu problemów finansowych zadeklarowało 28,8% uczestników badania. Jednocześnie dodatkowe 19,5% było przeciwko ponoszeniu kosztów reform ze względu na brak wiary w ich efektywność.

W rezultacie duża część obywateli Ukrainy wciąż uważa, że zmiany w państwie mają dotyczyć przede wszystkim zwiększenia wydatków przez państwo (wzrost emerytur, wcześniejszy wiek emerytalny, inwestycje w opiekę zdrowotną), a także zwiększenia możliwości ścigania polityków i urzędników za ich przewinienia (pozbawienie immunitetów). Społeczne zaufanie do władz podkopuje również fakt, że do tej pory nikt nie został pociągnięty do odpowiedzialności za tłumienie antyrządowych protestów na Majdanie, a także za wspieranie separatyzmu w kraju – blisko 75% badanych uważa, że jest to skutek niekompetencji bądź celowych działań nowych ukraińskich władz.

Nastroje w regionach

Szczególnie niechętni do ponoszenia kosztów reform są mieszkańcy południowo-wschodniej Ukrainy, których zdecydowana większość pozostała bierna wobec protestów w Kijowie. Ich aktywizację przyniósł dopiero konflikt w Donbasie, poprzedzony aneksją Krymu. Zaostrzenie sytuacji w obwodach donieckim i ługańskim skutkowało przede wszystkim wzrostem gotowości bojowej mieszkańców pozostałych regionów zagrożonych ewentualnym separatyzmem. W wypadku obwodów dniepropetrowskiego, zaporoskiego, mikołajowskiego, odeskiego oraz chersońskiego w ciągu pół roku średnio 25% badanych więcej (wzrost do ok. 50%) zadeklarowało chęć stawienia zbrojnego oporu wobec agresora zewnętrznego (w wypadku rozlania się konfliktu poza Donbas). Główną motywacją była chęć obrony rodziny i bliskich (50,5% respondentów) oraz majątku (18,7%).

Tym samym zagrożenie separatyzmem i wybuchem walk w regionie skutecznie wzmocniło w południowo-wschodnich regionach poczucie lojalności względem Kijowa. Jednocześnie to właśnie na południu jest największa liczba niezadowolonych z sytuacji w kraju rok po Euromajdanie, gdzie aż 46,8% badanych przez KMIS wyraziło swoje niezadowolenie, a jedynie 11,7% pozytywnie oceniło zmiany i szanse na poprawę sytuacji. W tych regionach, które były bierne bądź przeciwne Euromajdanowi, szczególnie mocno będzie oddziaływało pogorszenie sytuacji ekonomicznej oraz ewentualne koszty reform. W efekcie może dojść do powrotu poparcia dla polityków dawniej związanych z Partią Regionów. Trzeba jednak podkreślić, że w świetle wielu badań socjologicznych przeprowadzonych na przestrzeni ostatniego roku, na południowym wschodzie Ukrainy zdecydowanemu zmniejszeniu uległy wszelkie tendencje separatystyczne i federalizacyjne – ewentualne niezadowolenie społeczne będzie tym samym wymierzone przede wszystkim w obecne władze, a nie w państwo ukraińskie.

Perspektywy

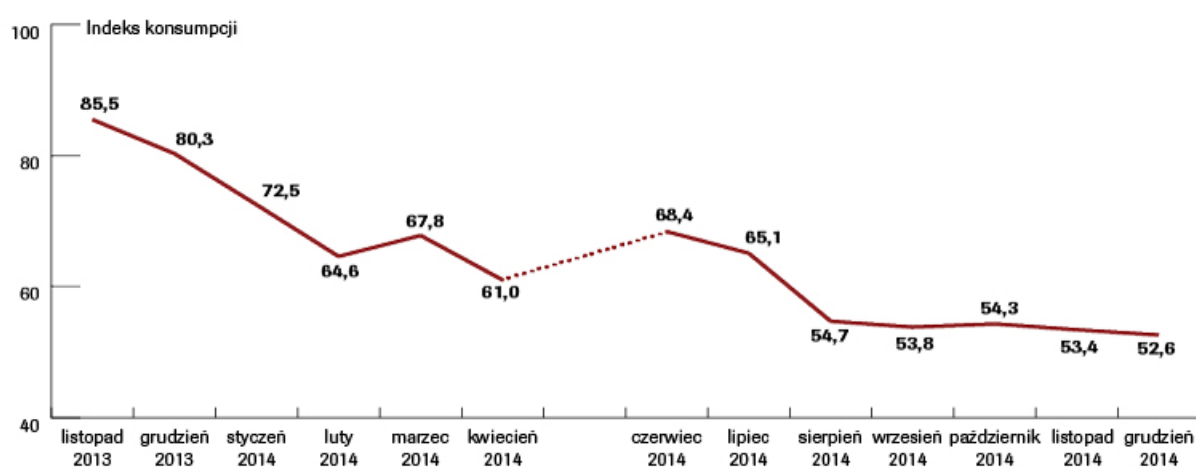
Wyraźnie widać, że w ukraińskim społeczeństwie narasta coraz większa frustracja spowodowana inercją obecnych władz, co w rezultacie może doprowadzić do wybuchu nowych niepokojów społecznych. Punktem krytycznym, który może spowodować wybuch

protestów, będzie brak reform, ich zbyt wolne tempo lub – paradoksalnie – nadmierne koszty z nimi związane. W tej chwili czynnikiem hamującym protesty jest trwający konflikt w Donbasie, który przez 79,4% Ukraińców uznawany jest za jeden z pięciu największych problemów, które musi rozwiązać Ukraina w najbliższym czasie. Dopóki trwa wojna, władze mogą liczyć na większą cierpliwość i wyrozumiałość społeczeństwa. Jednak w przypadku dalszej bierności w walce z korupcją, w osądzaniu winnych ofiar Euromajdanu oraz wobec kolejnych podwyżek opłat komunalnych i cen, można się spodziewać coraz większego i szybszego wzrostu niezadowolenia oraz gotowości Ukraińców do aktywnych protestów, nawet pomimo trwającego konfliktu.

Aneks

Ocena własnej sytuacji materialnej oraz sytuacji gospodarczej państwa

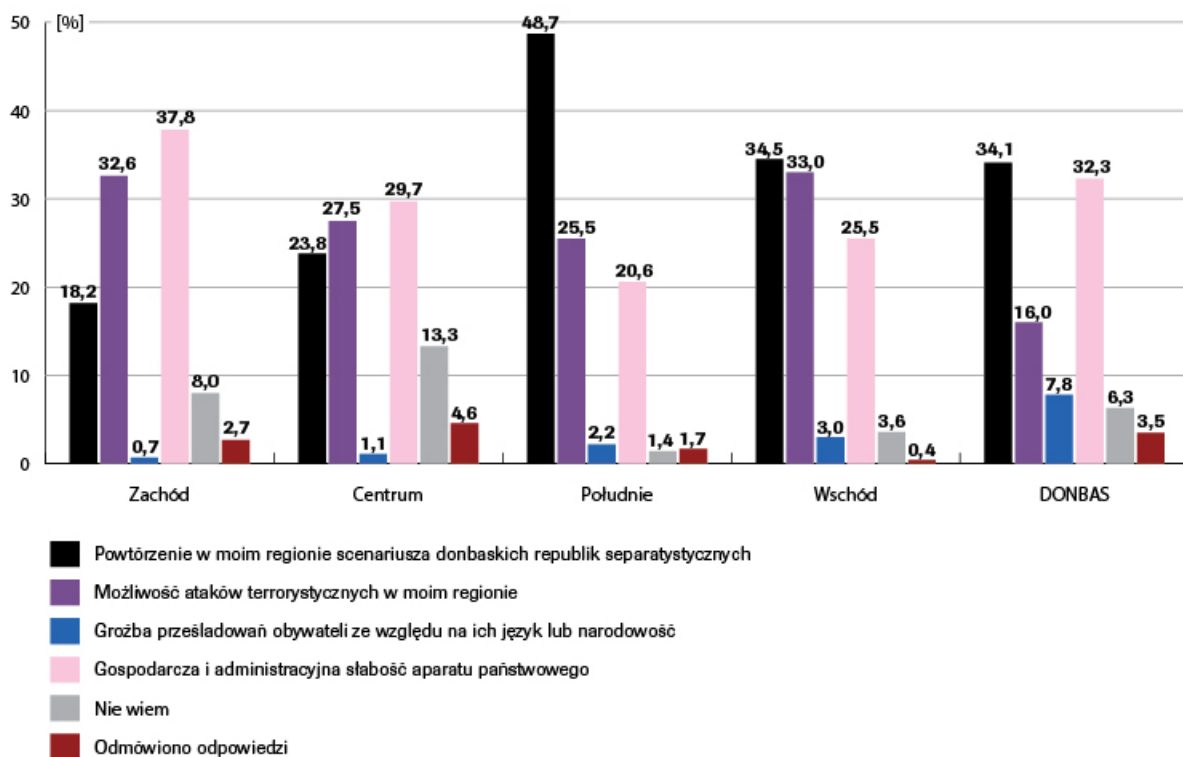
(Indeks nastrojów konsumpcyjnych, patrz dalej: Metodologia badań)

Źródło: GFK Ukraine

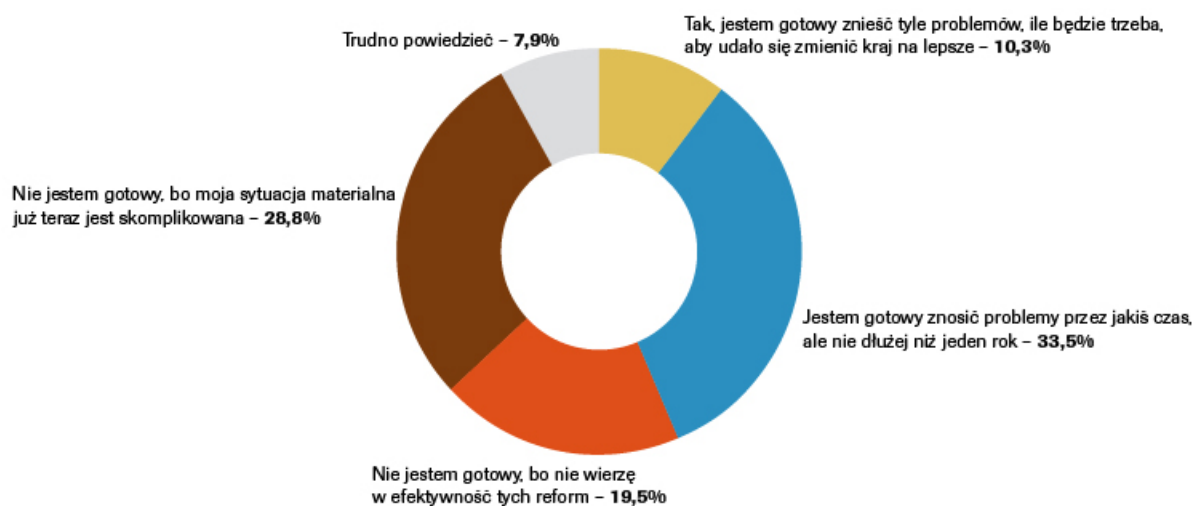
Co wywołuje największy lęk u Pana/Pani?

(jedna odpowiedź do wyboru)

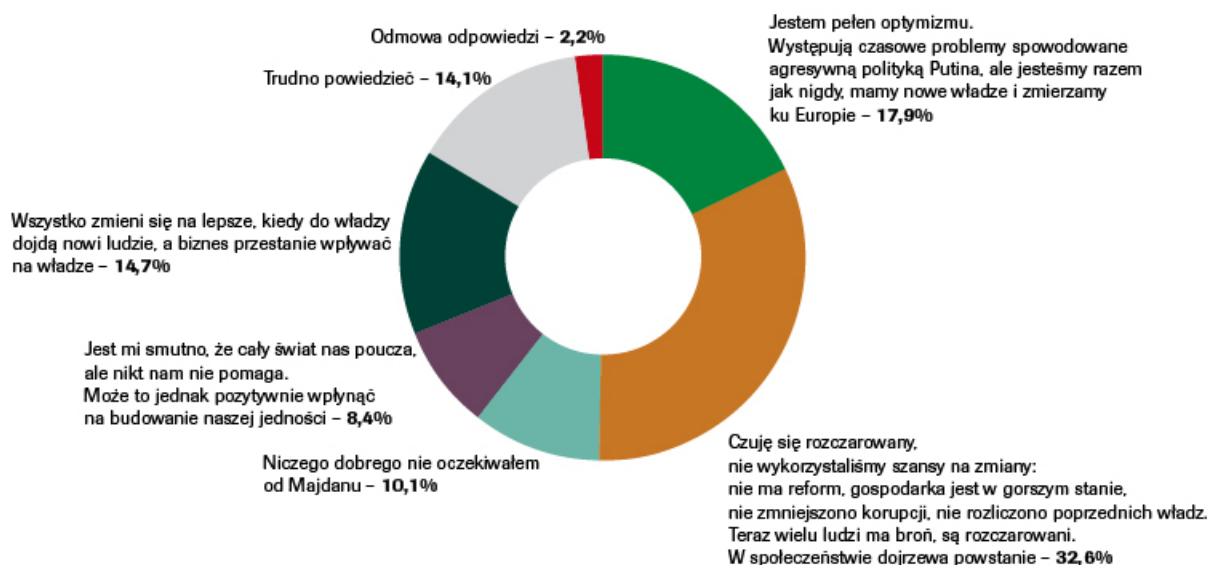
Źródło: Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologiczny

Czy jesteś gotowy ponieść koszty związane z przeprowadzeniem reform?

Źródło: Fundacja Demokratyczne Inicjatywy im. Ilka Kuczeriwa

Ocena sytuacji na Ukrainie rok po Euromajdanie

Źródło: Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologiczny

Metodologia badań

Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologiczny

Badania przeprowadzono w dniach 6–17 grudnia 2014 roku na próbie 3065 osób powyżej 18 roku życia we wszystkich regionach Ukrainy. W wypadku obwodu donieckiego i ługańskiego badania odbyły się jedynie na terenach znajdujących się pod kontrolą ukraińskich władz, a także częściowo w Doniecku. Respondentom zadawano różne warianty pytań, na część należało odpowiedzieć wybierając jeden wariant, na pozostałe można było wskazać więcej niż jedną odpowiedź. Część wyników podawano z podziałem na regiony Ukrainy: Zachód, Centrum, Południe, Wschód, Donbas (obwody doniecki i ługański). Badania sfinansował były gubernator obwodu donieckiego, oligarcha Serhij Taruta; rezultaty zostały opublikowane przez *Dzerkało Tyżnia*.

Fundacja Demokratyczne Inicjatywy im. Ilka Kuczeriwa

Badania przeprowadzono w dniach 19–24 grudnia 2014 roku na próbie 2008 osób powyżej 18 roku życia we wszystkich regionach Ukrainy (oprócz anektowanego Półwyspu Krymskiego). Margines błędu wynosi 2,3%. Badania przeprowadzono wspólnie z Centrum Razumkowa. Dla ustalenia rodzaju tendencji i zmian nastrojów społecznych wyniki badań z 2014 roku zestawiono z analogicznymi z 2013 roku, przeprowadzonymi w tych samych dniach (19–24 grudnia) przez te same ośrodki badawcze (Demokratyczne Inicjatywy oraz Centrum Razumkowa). Respondentom zadawano różne warianty pytań, na część należało odpowiedzieć wybierając jeden wariant, na część można było wskazać więcej niż jedną odpowiedź. Wyniki podawane były bez podziału na regiony, wiek, wykształcenie, a jedynie w skali kraju. Finansowe wsparcie projektu zagwarantowała ambasada Holandii.

GfK Ukraine

Indeks nastrojów konsumpcyjnych to cykliczne badanie, które jest prowadzone przez GfK Ukraine od czerwca 2000 roku. Od stycznia 2009 roku wyniki badań publikowane są co

miesiąc. Na ich kształt składają się odpowiedzi na pięć pytań: „Jak zmienił się stan majątku Twojej rodziny w ciągu ostatnich sześciu miesięcy?”; „Jak Twoim zdaniem będzie wyglądała sytuacja materialna Twojej rodziny za pół roku?”; „Czy gospodarka kraju poprawi się, czy też osłabnie w ciągu następnego półrocza?”; „Czy za pięć lat sytuacja w kraju ulegnie poprawie, czy pogorszeniu?”; „Czy teraz jest dobry, czy zły czas na duże zakupy do domu?”. Wyniki podawane są w skali od 0 do 200, gdzie 200 oznacza w pełni pozytywne nastawienie, 100 identyczną liczbę odpowiedzi pozytywnych i negatywnych, a wyniki poniżej 100 oznaczają przewagę odpowiedzi negatywnych.